

potuisse Adam dicere, *et caro de carne mea*, ad significandum, integrum corpus Evæ fuisse ex ipso formatum: nam ibi tam nomine *ossis*, quam *carnis*, totum corpus Evæ significatum est: fit autem illa repetitio, tum (ut dixi) ad indicandam integritatem corporis Eve: tum maxime ad magis commendandam utriusque conjunctionem. Et quia costa Evæ per divisionem carnis ejus, et quasi ex visceribus ejus educta fuerat: ideo etiam dicere potuit, *et caro de carne mea*, etiam ex particula carnis non fuisset formata. Fateor tamen priori modo magis proprie verba illa explicari. Quamvis autem concedamus costam simul cum carne ex Adamo sumptam esse, nihilominus, juxta opinionem D. Thomæ, dicendum est non eodem modo esse restitutam, sed puram carnem, ut verba Scripturæ magis significant, quia costa non erat necessaria, cum esset ultra naturalem numerum: caro autem necessaria erat, tum quia pars illa corporis naturaliter carne est repleta: tum etiam vacuitas illa corporis perfecte, et sine ullo signo divisionis, aut cicatricis consolidaretur.

23. *Ad quintum exemplum.*—Ultimum exemplum Cajetani alienum est ab hac historia, quam tractamus, et ideo quidquid de illo sentiatur, scilicet, an verba, quibus fertur Deus maledixisse serpentem post peccatum primorum hominum, proprie vel metaphorice accipiuntur, nihil ad praesentem causam refert. Nam illa referuntur in cap. 3, haec in cap. 2, Genes., et ibi materia ipsa, et circumstantiae litteraræ possunt sufficienter indicare metaphoram, quod in praesenti non invenitur. Itaque illa verba Domini ad serpentem juxta probabilem opinionem ad dæmonem sub figura serpentis representari dirigebantur; et ideo sub verbis, quæ secundum corticem litteraræ in serpentem, prout re vera est quoddam animal abominabile, et horribile, ac infestum hominibus, metaphorice continetur litteris sensus significans pœnam dæmoni impositam, et præsignificans vindictam de illo sumendam, eo quod genus humanum in peccatum induxit. De qua re videri potest Augustinus, libr. 2, de Genes. contra Manich., cap. 17 et 18, et lib. 41, Genes. ad lit., cap. 36, Epiphanius, contr. Ophitas, hæresi 37, et Theodoretus, quest. 34, in Genes., et alii expositores ibi.

24. *Dubium ultimum.*—*Resolutio ex Augustino.*—Ultimo inquiri hic poterat, an corpus Evæ immediate fuerit a Deo formatum, vel in eo opere ministerium aliquod Angeli habuerint, et an subito, et in instanti aut cum sue-

cessione aliqua formatio illa facta fuerit. Sed haec eodem fere modo definienda sunt, quo similia de corpore Adæ tractavimus. Solum est certius, in hac formatione aliquid fuisse prævium, quod successive, et per localem motum factum est, nimirum, ablationem costæ a corpore Adæ. Oportuit enim carnem aperiri, et costam evelli, seu dividi ab aliis partibus, et extra corpus trahi, quæ omnia non sunt sine motu et successione. Quamvis enim cogitare quis valeat, potuisse Deum costam a corpore extrahere sine transitu per medium, ac proinde sine divisione carnis Adæ, et sine motu locali successivo, sed per subitum transitum ab extremo ad extremum sine medio? non oportet tamen tale miraculum in hoc opere fingere, cum neque in Scriptura insinuetur, neque necessarium sit. Unde Patres supra allegati centent apertum fuisse latus Adæ, fuisseque figuram apertoris lateris Christi dormientis in Cruce. Hinc ergo Augustinus 9, Genes. ad litter., cap. 45, fatetur, dici posse, potuisse aliquid in hoc opere per Angelos fieri, quamvis formare Eam ex costa, et carne replere latus Adæ, solius Dei creatoris opus esse potuerit. Nam priora per motum localem fieri poterant: haec vero posteriora altiori modo operandi, et disponendi materiam indigebant, et hoc quidem posterius certum est ex dictis de corpore Adæ: illud vero prius; seu prævium Augustinus non audet affirmare, fuisse per Angelos factum, quamvis fieri potuerit: multo ergo minus nos audebimus. Imo verisimilius nobis videtur, totum illud opus a solo Deo fuisse factum, quia, ut sine ullo sensu costa educetur aperto latere Adæ, manus Dei erat necessaria. De alio vero puncto, an postquam costa Adæ educta fuit, et in eo loco constituta, ubi erat in corpus Evæ transformanda, subito, vel cum aliqua successione tota illa aedificatio, et corporis Evæ organisatio, ac dispositio facta fuerit, incertum est, et eodem modo disputari potest, et resolvi, quo circa creationem Adæ illud tractavimus.

CAPUT III.

AN PRIMI HOMINES PERFECTISSIMA CORPORA IN SUA CREATIONE ACCEPERINT.

1. *Perfectiones humani corporis recensentur.*—Tractamus de perfectione individuali, nam de specifica nihil novi est, quod dicamus. In quolibet autem particulari corpore humano, plures perfectiones desiderari, seu spectari pos-

sunt, scilicet integritas membrorum omnium, magnitudo corporis, quam habere solet in ætate perfecta, et consequenter proportionata quantitas singulorum membrorum, et unicuique accommodata. Item conveniens dispositio, et temperamentum corporis, et debita humorum proportio, ex qua sanitas sequitur, et virtus, ac efficacia ad exterius, et interius sentiendum, et ad alias actiones corporis exercendas, ac denique hæc comitari solet corporis pulchritudo. De his ergo omnibus certum est primos homines in sua creatione has perfectiones in gradu convenienti simul accepisse. Quia vero non est de omnibus æqualis certitudo, neque etiam est eodem modo de omnibus omnibus internis, sine ullo defectu, vel impedimento ad operationes membrorum, et sensuum perfecte exercendas. Ita docent, vel potius ut manifestum supponunt Patres, et Theologici, et ceteri Scriptores in Genes., et probatur ex verbis illis: *Vidit Deus cuncta, quæ fecerat, et erant valde bona.* ergo etiam corpus hominis erat valde bonum: quod profecto non haberet si esset mancum, aut mutilem: ergo saltem erat perfectum quoad integratatem debitam. Deinde cetera animalia integra fuerunt creata in corporibus suis. Unde post eorum creationem dicitur: *vidit Deus, quod esset bonum:* ergo multo magis homo, qui, ut præcesset ceteris, creatus est. Denique opera Dei perfecta sunt, et hoc pertinet ad bonitatem, sapientiam et omnipotentiam ejus: ergo maxime debuit hanc perfectionem ostendere in homine, quem innocentem creabat. Unde optima ratio colligitur, quia omnes defectus corporales humanæ naturæ per peccatum introducti sunt, nam sunt pœna peccati, ut infra videbimus: ergo in sua creatione, et ante peccatum illos non habuit, ac proinde cum corporibus intentis, et perfectis homines creati sunt.

4. *Assertio secunda circa secundam perfectionem staturæ, et ætatis ei respondentis.*—Circa secundam perfectionem dicendum est primos homines in perfecta ætate, et totius corporis, omniumque membrorum augmento consummato fuisse creatos. Hoc docuit Magister sentent. in 2, dist. 17, et ibi alii scholastici, et sumitur ex D. Thoma, dict. quest. 91, artic. 3 et 4, et probari solet ex Augustino 6, libr. Genes. ad litter., cap. 13. Sed ibi (ut notavit Perierius, libr. 4, in Genes., disput. de Format. corporis humani, quest. 3). Augustinus interrogando magis, quam asserendo loquitur. Affirmat autem et potuisse Deum hominem ita creare, et id fecisse, quod omnipotentem, et sa-

pientem posse, ac facere congruebat. Quis autem dubitet congruentissimum fuisse, Deum creare primos homines cum perfecto augmento, et integris viribus corporis, ac membrorum omnium? Expressius id docet Augustinus, lib. 4, de Peccat. mer. et remis., cap. 37, ubi id confirmat exemplo aliorum animantium. De quibus hoc supra diximus, imo etiam de omnibus viventibus; id ibi adducta a fortiori de hominibus probant, scilicet, quia decet, ut quae a Deo immediate fiunt, perfectam dispositionem recipient. Item quia hoc pertinet ad perfectam naturae institutionem, quae tunc fierat, ut in hominis productione consummata est. Item ponderavimus verba illa, que hominibus etiam specialiter dicta fuerunt, *Crescite, et multiplicamini.* In quibus verbum *crescite*, non ad augmentum propriorum corporum refert, sed ad augmentum in numero, et multitudine, ut statim explicatur per verbum *multiplicamini*, et ideo praemittitur ibidem, *masculum, et feminam creavit eos*, quia, scilicet, ad illud genus augmenti uterque sexus erat necessarius.

5. *Quam aetatem representabat Adam cum fuit conditus.* — *Cajetani responsio.* — *Pererii responsio.* — Quæri autem solet, in qua aetate fuerit Adam creatus, et quia in eo aetas per eursum temporis computari non potuit, sensus interrogationis est de augmento corporis, ad quod in tanto, vel tanto tempore pervenire potuisse, si ordinario modo in corpore, et aetate crevisset. In hoc ergo sensu dixit Cajetanus, creatum fuisse sexaginta annorum, quia haec erat tunc aetas perfecta, quod tempus augmenti propter magnum naturæ vigorem per tot annos tunc durare potuisse. Pererius vero solum dicit credibilius esse eo tempore aetatem hominis perfectam non ante quinquagesimum annum futuram fuisse, quia singulae aetas debuissent esse proportionatae durationi totius vitae: tempus autem integræ vita hominis tunc erat decuplo longior, quam nunc sit: ergo singulæ aetas etiam erant longiores, et consequenter aetas perfecta diuturniori etiam tempore consummabatur. At enim profecto, si augmentum efficax est, non minus probat fuisse Adam sexaginta annorum, quam quinquaginta. Imo etiam probat fuisse plus quam centum annorum, quia servata proportione, centum anni vix erat nona pars aetatis totius vitae: nunc autem aetas perfecta multo ante nonam partem temporis vite acquiritur. At illud non multum creditibile videtur.

6. *Responsio verisimilior ex Hieronymo.* —

Quin potius D. Hieronymus, Epist. 27 ad Eustochi., que est epitaphium Paulæ matris, circa finem, dicit, *non esse surrecturos in virum perfectum in mensuram aetatis plenitudinis Christi*, et addit, *In qua et Adam Iudæi conditum aetumant.* Quod ipse non tantum refert, sed etiam probat, ut ibi notat, et sequitur Marianus Victor: *juxta quam sententiam creatus fuit Adam annorum ultra triginta, et circa quadraginta, seu annorum triginta quatuor, plus minusve, quod est profecto verisimile.* Primum propter proportionem ad corpus Christi, et ad corpora resurgentium. Deinde magis ad litteram, quia in illo mundi initio propter naturæ vigorem illud tempus erat sufficiens, ut homo perveniret ad aetatem sufficienter perfectam, in qua et sufficientem corporis magnitudinem, et integras vires corporis, et optimam dispositionem organorum omnium, et sensuum ad usum scientiae, et prudentiae, acquirere posset: ergo illud tempus sufficientissimum erat, ut in ea aetate Adam crearetur, neque est improbabile idem tempus fuisse tunc sufficiens ad totum corporis augmentum acquirendum, propter eundem naturæ vigorem: longior autem vita esse poterat in illo statu augmenti perfecto, quia propter eundem naturæ vigorem, et propter alias fortasse circumstantias loci, et coelestis influentia, etc., difficilis virtus corporum diminiebatur, et ideo tardius mors eveniebat: vel certe quamvis in tra illud tempus non perveniretur ad statum augmenti, non erat necessarium, Adam in eo statu creari, sicut neque in aliis animalibus, aut arboribus erat id necessarium. Presertim quia corpus humanum præcipue datur ad usum animæ rationalis, ut talis est: et ad hunc usum poterat esse maxime perfectum, etiamsi in corporalium augmento ad terminum non pervenisset.

7. *Cujus staturæ fuerit corpus Adæ.* — *Responsio quorundam apud Bibliothecam Patrum fabulosa.* — *Joannis Lucidi responsio.* — *Refellitur.* — Solet ulterius queri, quantæ magnitudinis fuerit corpus Adæ. Nam aliqui olim dixerunt fuisse ingentis magnitudins. Refert enim Moses Barcepha, in libr. de Paradi., cap. 14, tomo primo Biblioth., quosdam doctores dixisse, *primos homines ex terra Paradiso affini in Syriam per mare pedibus commeasse, cum essent staturæ procerissimæ.* Quod, ut ait, ex Athanasio et Cyrillo comprobare nitebantur, et ipse non reprobatur: ego vero nullum fabulæ hujus vestigium in Athanasio, vel Cyrillo invenio, et rem ipsam incredibilem judico,

minetur ad maximum, etiam in ordine ad potentiam Dei absolutam, vel quocumque dato certo perfectionis gradu possit fieri perfectior intra latitudinem temperamenti connaturalis homini. Quod etiam de pulchritudine, et aliis dispositionibus corporis interrogari potest. Quia vero haec quæstio physica est, illam omittimus, et breviter dicimus, si in his perfectiōibus datur summus terminus, qui connaturalis homini esse possit, verisimile est corpora Christi, et Adæ illum gradum perfectionis habuisse, quia non est inconveniens, ut in aliqua perfectione naturali æqualitatem habuerint. Si vero nullus est talis terminus, manifestum est, neque Christum, neque Adam habuisse in hoc genere summam perfectionem possibilem: et non minus certum est, utrumque habuisse magnam, et in ea potuisse æqualitatem habere: si vero aliqua inter eos fuit inæqualitas, excessus quidem perfectionis Christo tribuendus est, ut ibidem dixi.

10. *An ad hanc perfectionem spectaverit impossibilitas.* — De hac vero corporis perfectione ulterius tractari potest dubium, an corpus Adæ mortale, et possibile fuerit, Tamen hoc dubium infra ex professo tractandum est, et circa poenas, quas genus humanum propter peccatum incurrit, et perfectionem status innocentiae explicando; et ideo nunc breviter dicimus, corpus pluribus modis posse esse impassibile, et immortale. Uno modo per naturam, et ab intrinseco: et hoc modo certum est, corpus Adæ non fuisse impassibile: tum quia tale corpus non est naturale homini, habuit autem Adam corpus naturale, et esseential homini, alias non fuisse verus, seu integer homo: tum etiam, quia habuit corpus ex materia terre, et cum dispositionibus habentibus contrarium, ex quibus principiis passibilitas corporis oritur. Secundo potest corpus natura sua possibile, fieri intrinsece impassibile per qualitates illi supernaturales pertinentes ad statum gloriae, et neque isto modo fuit impassibile corpus Adæ: tum quia corpus ejus non erat gloriosum: tum etiam, quia de facto alicujus alterationis capax erat: nam ideo cibo et potu indigebat, ut infra videbimus. Præter hos autem duos modos dici potest corpus immortale, vel impassibile, quia licet possit mori, vel pati, si sue naturæ omnino relinquatur, nihilominus per providentiam speciale, partim ipsius hominis, partim a Deo promissam, posset ab omni passione corruptiva, et a morte præservari, et hoc modo dici potest Adam creatus cum corpore immortali, ut declarat D. Thomas, 1 part.

9. *In quo gradu sortitus est Adam perfectionem hanc.* — Solet autem queri, an in his perfectionibus corporis Adam Christum excesserit, vel e converso. Quæ dubitatio ex alia quodammodo pendet, scilicet, an perfectissimum temperamentum corporis humani ter-

quæst. 97, et inferius latius dicetur. Ubi etiam tractandum est de alia perfectione illius corporis, qua non erat subjectum passionibus inordinatis præter rationem insurgentibus : quæ perfectio magis ad animam pertinet, quamvis in corpus etiam redundet, et ideo tractando de perfectionibus animæ illam explicabimus.

CAPUT IV.

QUO TEMPORE PRIMI HOMINES CREATI FUERINT
QUANTUM AD CORPORA.

1. *Proposita questionis ratio.* — *Eius resolutio.* — Quamvis idem fuerit tempus, in quo corpora primorum hominum perfecte formata, seu disposita, et in quo ipsi homines cum suis animabus conditi sunt, nihilominus hic solum agimus de tempore, in quo corpora sunt formata, quia de tempore, in quo creata est anima, et corpori infusa, specialis quæstio est infra tractanda. Praesens autem quæstio in Adamo fere nullam habet difficultatem, his suppositis, quæ de opere sexti diei in præcedenti libro diximus. Certum est enim Adam fuisse sexto die creatum post brutorum animalium productionem. Hoc est manifestum ex littera Genesis, cap. 1, nam postquam dictum fuerat, *fecit Deus bestias terræ, etc., et vidit Deus, quod esset bonum, additur, faciamus hominem, ex quo contextu manifeste constat pro aliquo tempore, vel instanti extitisse cætera animantia, quando nondum erat homo : fuerunt ergo prius tempore producta. Quod vero illa antecessor tantum fuerit intra eumdem diem sextum, probatur, quia eodem die, quo Deus vidit jam creata cætera animantia dixit, *faciamus hominem, et creavit illum, ut ex eadem narratione Genesis constat.**

2. *Objectio contra proximam resolutionem.* — *Eius responsio colligitur.* — Dicere vero potest aliquis, in eo capite non dici omnia illa esse facta die sexto, et ideo potuisse creationem hominis fieri alio die post illum, in quo cætera animalia creata fuerunt. Respondetur, quamvis expressis verbis id non dicatur, nihilominus ex modo narrationis manifeste colligi. Primo, quia postquam de creatione brutorum dictum fuit, et *vidit Deus, quod esset bonum : non statim additur, sicut in cæteris diebus, et factum est respere et mane dies sextus, sed continua narratione dicitur, et ait, faciamus hominem, ex quo clare significatur, opus illius diei non fuisse in animalibus brutis terminatum, neque diem sextum completum, nam id-*

circo non sunt addita verba, quibus id significaretur, sed alia potius, quibus prosecutio, et consummatio operis ejusdem diei narraretur ; et postea in fine additur, *et factus est respere et mane dies sextus.* Unde idem confirmatur ex initio, c. 2 : *Igitur perfecti sunt celi et terra, et omnis ornatus eorum, utique in illis sex diebus, quorum historia in capite primo præcesserat : ergo in illis supponitur creatus homo, qui ad perfectionem, et ornatum mundi pertinet maxime.* De hoc ergo tempore creationis Adæ nulla quæstio, vel dubitatio esse potest, aliqua vero ratio vel congruentia hujus temporis reddenda est.

3. *Circa eamdem resolutionem interrogatio prima.* — *Satisfit interrogationi ex variis Patribus.* — Primo enim interrogari potest, cur Deus hominis productionem in ultimum locum reservaverit, cum homo cæteris animantibus perfectione sit ? Quam quæstionem movent plures Patres in Genes., et aliis locis cum Philone, lib. de Opif. mund., et varias reddunt rationes. Prima esse potest, quia homo compositus est ex spiritu, corpore, et ideo conveniens fuit prius creaturas pure spirituales, et pure corporeas, et deinde humanam ex utraque compositione fieri. Quæ ratio insinuat in capite *Firmiter, de summ. Trinit.* cum dicitur : *Deus ab initio temporis utramque de nihilo condidit creaturam spiritualem et corporalem, et deinde humanam quasi communem ex spiritu et corpore constitutam.* Eam expressius nobis exposuit Nazianzenus, orat. 38, de Christi nativ., ubi cum de rerum visibilium et invisibilium creatione verba fecisset, subiungit : *Enimvero mens jam et sensus sic inter se discreta, finibus suis se continebant, effectorisque verbi majestatem in seipsis ferebant : nondum aut utriusque temperatio ulla erat, aut contrariorum mixtura, quæ sublimioris sapientiae, ac circa naturarum creationem varietatis, et excellentiae speciem exhiberet, neque omnes bonitatis divinae notæ, atque spectatae erant.* Hoc igitur cum artifici verbo ostendere placuissest animal unum ex utroque, hoc est, ex invisibili, ac visibili natura hominem fabricatur. Et hanc rationem referendo Nazianzenum commendat Damascenus, lib. 2. de Fide, cap. 12, addit vero aliam idem Gregorius dum ait creasse Deum hominem , alterum quendam mundum, in parvo magnum in terra collocando. Tertiam etiam indicat, dum ait creasse Deum hominem eorum, quæ in terra sunt Regem. Oportebat autem, ut idem Nazianzenus, orat. 43, dicit : *Ut Regis palatum prius construeretur, in quo postea Rex in-*

CAP. IV. QUO TEMPORE PRIMI HOMINES CREATI FUERINT, ETC.

troducteretur. Quippe (ait Nissenus, lib. de Homine, cap. 2,) consentaneum non erat Imperatorem existere prius, quam eos, quibus erat cum potestate præfeturus. *Præparato nimis ante omnia imperio, tum deinde proximum erat regem designari.*

4. Copiosius vero punctum hoc prosequitur Ambrosius, enarrat. 1, ad Horontianum quæ in primo tomo habetur. Cum enim Ambrosius, in Exaemer., dubitationem hanc non movisset, nec rationem istius ordinis in operibus Dei reddidisset, admonitus ab Horontiano, plures illius divini consilii rationes eidem tradidit, quas attingendo ejus verba breviter percurremus. Prima est, *Etenim qui convivium parat, et ille evangelicus dives, omnia prius adornat, et tunc amicos ad cœnam invitat.* Secunda, *Quid est mundus, nisi quidam agon plenum certaminis.* Et infra : *Quasi athleta igitur postremus ingreditur in agone, etc.* Tertia, *Specta aliud, in omnibus rebus præstantiora sunt principia, et finis.* Et infra : *Norissimus homo quasi quædam cœlestis in terris creatura.* Et infra : *Recte in constitutione mundi primum cœlum, et novissimum cœlum.* Et infra clarius, *Merito ergo postremus, quasi finis naturæ formatus.* Quartam item rationem de imperio hominis ab illis verbis prosequitur. *Utrunque igitur præstantissimum, ut et subjectas haberet omnes mundi opes, etc.* Quintam insinuat, dum ait, *Processit postremus creaturarum homo, specie gratus, mente sublimis, ut omni esset creaturæ miraculo, et alia, quæ ibi prosequitur.*

5. Denique Nemesius, lib. de Natura hominis, cap. 1, optime exponit, naturæ auctorem gradatim (ut ait) et concinne in rerum creatione progressum esse. Atque ita ab imperfecto ad perfectum procedendo prius res inanimates, deinde plantas vitam sine sensu habentes, postea sententia bruta : tum imperfecta, tum etiam in suo gradu perfecta procreasse. Tandem vero animal rationis compos reddidisse, non solum quod cum omnia propter ipsum essent condita, oportelat, primo quæ ad usum illius pertinebant parata esse deinde eum, qui eis usurpus esset, produci, sed etiam, quoniam, cum, et quæ ratione, et quæ concerni sensu natura percipitur, facta esset, oportebat esse quoddam vinculum utriusque ut unum esset hoc universum, sibique consentiens, nec a seipso alienum. Proinde homo genitus est animal, quod utramque naturam conjungeret. Quasi dicat hominem esse ligamen, et vinculum, et quasi nexum totius universi, et ideo convenientissime ultimo loco creatum esse. Addit Theodoretus,

7. *De creatione Evæ specialiter, quo tempore fuerit.* — *Prima sententia Cajetani.* — *Unde sit hæc sententia convincenda.* — Superest dicendum de creatione Evæ, de qua nonnullum dubium est, quo tempore creata fuerit. Duæ namque extremæ sententiae inveniuntur. Pri-